

**DR. BARNA ATTILA**

tanszékvezető egyetemi docens

*Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar*

## Az állami főhatalom védelmének változásai a két világháború közötti Magyarországon

### A kormányzósértés tényállása és ítélkezési gyakorlata a Győri Ítéltábla gyakorlatában

#### **Magyarország az első világháború végén**

*– A Népköztársaság államvédelmi törekvései*

Az első világháború végén Magyarország hirtelen jött függetlenséggel állt a látzólagos világréndetlenség közepén, szabadon és szinte védtelenül. Bénultan és eszköztelenül tűrte, hogy az önrendelkező megszállók bevonultak az ideiglenesen igazgatni, valójában az örökösen elfoglalni kívánt területekre.

A jogrend és az ideológia változására erős kihatással voltak a világháború végén gyorsan terjedő szocialista-kommunista tanok, amelyek a burzsoá állam-meszményt, vele a polgári intézményeket élesen bírálták, és az azt behatároló „undorító formaságok” felszámolására törekedtek. A korábbiakban utópisztikusnak és sokszor távolinak tűnő elméleteket egy pillanatra a történelem fortyogó főzőüstjébe hajították a gyorsan lezajló köztársasági, majd helyenként diktatórikus irányba forduló forradalmi változások.<sup>1</sup> Erre voltak példák azok az államkísérletek, mint amelyet a „szocialista államalkotás főpróbájaként”<sup>2</sup> az ún. Magyarországi Tanácsköztársaság négy hónapja is jelentett, ideértve az azonos ideológia alapokon álló 1919-ben alakult többi európai szovjet-köztársaságokat.

A történelmi nulla óra állapotában, „*az alkotmányunk romjai között*” megalkuló nemzetgyűlés kimondta, hogy a magyar állam függetlensége helyreállt (1920:I. tc.), a királyválasztás joga pedig visszazállt a nemzetre (1921:XLVII. tc.).<sup>3</sup> A nemzeti hatalom letéteményeseinek át kellett vergődniük az 1918-1919-es esztendő szabadságot és néphatalmat hirdető két rendszerének romjain, meg

1 Christoph Gusy: *Die Weimarer Reichsverfassung*. Tübingen, 1997, Mohr Siebeck, 29–30., 42.

2 Rákos Ferenc: A szocialista államalkotás főpróbája Magyarországon, *Jogtudományi Közlöny*, 14 (1959) 2-3. sz. 49.

3 Turi Bélának az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslat előadójának felszólalása. Nemzetgyűlési Napló, 1920. I. kötet – Nemzetgyűlés 6. ülése, 1920. február 26., 51.

kellott keresniük azt az állapotot és időpontot, amelytől a jogfolytonosságot és az önálló hazai jogrendet eredeztethették.

Az Őszirózsás forradalommal hatalomra jutó Nemzeti Tanácsot alkotó pártoknak és Károlyi Mihálynak, alig egy hónapi országlást követően 1918 decembere-re már a kormányzást és a kormányzati munkát veszélyeztető komoly belső feszültségekkel kellett szembenézniük. A kormányt alkotó, a megvalósítandó reformok ügyében különböző célzatú és vérmérsékletű csoportok és pártok egyre komolyabban kerültek szembe egymással. A Károlyi-kabinet,<sup>4</sup> a kommunisták által a Szociáldemokrata párt lapja, a Népszava elfoglalására szervezett támadást követően (1919. február 20.) szánta el magát a több irányból is fenyegető erőkkal szembeni határozottabb karhatalmi és büntetőjogi fellépésre. „A munkásság élesen kikelt az ellen, hogy a kormány tétlenül nézi a jobb- és baloldali ellenforradalmat” – szól a minisztertanács jegyzőkönyve.<sup>5</sup>

A Kormány február 7-ei ülésén tárgyalta a népköztársasági államforma védelméről szóló törvényjavaslatot, amit a minisztertanács „némi módosításokkal” el is fogadott.<sup>6</sup> Legfontosabb rendelkezéseivel az államforma erőszakos megváltoztatására irányuló, különösen lázadással (lázító) járó politikai cselekményeket<sup>7</sup> és mozgalom szervezését kívánta üldözni.

A hatályos Btk. (1878. évi V. tc.) rendelkezéseinek helyenként valóban értelemszerű, de radikálisan gyors hatályon kívül helyezése, amelyek a királyság intézményének, a trónöröklés rendjének, továbbá a királynak (államfőnek) és a királyi ház tagjainak büntetőjogi védelmére vonatkoztak, úgyszintén az 1913. évi XXXIV. törvénycikk a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról szóló rendelkezések kiiktatása értelmezési nehézségeket okozott. A Népköztársaság kikiáltása és az Ausztriától és Horvátországtól történő elszakadás, jelentős hatással volt a Btk. Különös részének állam elleni bűncselekményeket szabályozó csoportjára. Angyal Pál ezért a Jogtudományi közlönyben külön útmutatót készített a tényálláscsoport rendelkezéseire,<sup>8</sup> megállapítva, hogy a közelmúlt történései (az alkotmányváltozás, az államközösség és államkapcsolat megszűnése) „sarkaiból forgatta ki” a Btk. felségsértésre vonatkozó fejezeteit.

4 Berinkey Dénes kormánya 1919. január 11. – március 21.

5 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K 2 (Minisztertanács jegyzőkönyvei 1867–1944.) 1919.02.

6 XI. Néptörvény, A népköztársasági államforma védelméről, jóváhagyta a Népköztársaság Elnöke 1919. február 10-én.

7 1. § Az, akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassák, büntett miatt tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

2. §. Abban az esetben, ha az 1.§. első bekezdésében meghatározott büntett lázadással párosul, a felbujtók és vezetők életfogytig tartó fegyházzal büntetendők. Az e néptörvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása egyedül és kizárólag a budapesti büntetőtörvényszék, mint esküdtbíróóság hatáskörébe és illetékességéhez tartozik.

8 Angyal Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság. – IV. Büntetőtörvénykönyvünk különös részének első fejezete. *Jogtudományi Közölny*, 54 (1919) 8. sz. 58.

Több tényállás először értelmét, majd a néptörvénnyel hatályát veszítette, így például a király uralkodói állása ellen irányuló felségsértés összes esetei, a király elleni merényletek, a király uralkodói jogainak gyakorlása elleni bűntettek.

Nehezebb kérdés volt, hogy a felségsértésnek az alkotmányra és az államterületre vonatkozó passzusaiból mi maradt vajon hatályban? Illetve mekkora változást jelentenek ezek? Védett maradt-e a magyar állam alkotmánya, és mi lett a korábbiakban óvott államjogi kapcsolattal-közösséggel? Az államterület esetében mi legyen az „OMM másik államának” területével?

A felesleges részek egyszerűen törlendők – mondja Angyal, amelyeket nem csak a törvény, hanem maguk a közjogi változások helyeztek hatályon kívül, a többi pedig átszövegezendő. Úgy érvel, ezeknél a szabályhelyeknél nem a tartalmi, hanem a formai jelleg a lényeges; a törvényben kifejezett szándék nem egy befejezett történeti tény, hanem egy akarat, amelynek a változó viszonyok között is feleletet kell adnia.<sup>9</sup>

A törvény elfogadását követően, élve a törvény adta felhatalmazással a kormányzati intézményrendszer megkezdte az ellenséges erők rendőri megfigyelését, szervezeteik feloszlatását és a radikális vezetők vizsgálati fogságba helyezését.

Kiemelt fontossággal bírt a kommunista vezetők őrizetbe vétele, amelyről a vizsgálóbírói indokolás (1919. március 1.) ezt írja: nyomatékos gyanú áll fenn, olyan szövetséget létesítettek, melynek célja arra irányult, hogy a magyar kormányt erőszakkal, fegyveresen elfogassa, hivatásának szabad gyakorlásában akadályozza, a burzsoáziát fegyveresen megtámadja. A fennálló köztársasági államformát megváltoztassa, e helyébe az úgynevezett tanács-szovjet köztársasági államformát tegye.

A kommunista letartóztatottakat Károlyi rendelkezésére államfogolyként kezelték, kivételes bánásmódban részesültek: látogatókat fogadhattak, röpiratokat és a Vörös Újságot szerkesztették, kiszabadulásukat követően pedig március 21-ével sikeres hatalomátvételt hajtottak végre.

---

9 „Folyt. köv.” áll a cikk végén, de ez nem így lett, illetve kis késéssel.

## Az állam védelmének keretei a Horthy-korszakban

– A Büntetőtörvénykönyv rendelkezései és módosításai

A Tanácsköztársaság bukását követően, 1920-21-re nyilvánvalóvá vált, hogy az államrend változásait a Btk. sem vészelteti át változatlanul. A polgári karakterű monarchikus ország – nem sérthetetlen és hibátlan –, de mégis kimunkált alapokon nyugvó közjogi alapjai megkérdőjeleződtek, a társadalmi csoportok közti viszonyok megváltoztak, a jogrendszer intézményei pedig átgondolásra és sokszor védelemre szorultak. Az elmúlt két forradalmi esztendő kiváltó okait, a két újonnan létrejövő államrend megjelenését magyarázó sokszor jutottak arra a véleményre, hogy maga „a béke tobzódásai közt megalkotott büntetőtörvény”,<sup>10</sup> a büntetőjogi szabályozás gyengesége, elavult polgáriassága is hozzájárult a monarchia intézményrendszerének összeomlásához. A Magyarországi Tanácsköztársaság vezetői és tisztségviselői elleni perek pedig a bírósági gyakorlatot állították sokszor megoldhatatlannak látszó jogértelmezési problémák elé. A hagyományos politikai büntettekre vonatkozó fogalmakat, és a régi királyság állami ismérveit nem lehetett maradéktalanul alkalmazni, ezért a bírák nagy számban alkalmazták a Btk. egyéb paragrafusait (zsarolás, sikkasztás, lopás, stb.).<sup>11</sup> Az átalakítás és értelmezés hiányosságai pedig megnyitották az utat, mindazok, akik a rendteremtéshez új eszközöket és törvényeket sürgettek, mindenekelőtt az 1921. évi III. törvény megalkotása és kiterjedt alkalmazása előtt.<sup>12</sup>

A XX. századi hazai büntetőjogi irodalmában meghatározó az az álláspont, amely politikai deliktumnak azokat a bűncselekményeket tekinti, amelyeknél az elkövetők közjogi objektumot sértenek politikai célzattal, ahol a szándék párosul a kitüntetetten védett jogi tárgy elleni támadással.<sup>13</sup> Angyal Pál<sup>14</sup> az államfő élete és szabadsága, valamint az alkotmány elleni támadásokat felségsértésnek, az állam külső biztonságát sértő és veszélyeztető cselekményeket pedig hűtlenségnek minősítette.

10 „Ne olvassa ki senki ebből a törvényjavaslatból azt, hogy ez a néptömegek ellen irányul, azon tömegek ellen, amelyek ennek a nyomornak tanúi és szenvedő alanyai. Nem, t. Nemzetgyűlés, ez a törvényjavaslat hivatva van pótolni egy 40 esztendővel ezelőtt megszületett, a béke tobzódásai közt megalkotott büntetőtörvénynek hiányait.” – Somogyi István felszólalása a Nemzetgyűlésben. – Nemzetgyűlési Napló, 1920. VIII. kötet 160. ülése, 1921. március 5., 397.

11 Lásd Nagy Szabolcs: Igazságosság vagy jogbiztonság? Rendszerváltozások utáni büntetőjogi felelősségre vonások a 20. századi magyar történelemben. In: *Doktori Műhelytanulmányok*, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr 2017. 189.

12 „Látjuk azt, hogy nem szűnt meg teljesen az az aknamunka, amely fel akarja forgatni a magyar államnak és a magyar társadalom rendjét, [...] Utalok azonban arra, hogy az antimilitarista propagandával szemben törvényeink abszolúte nem nyújtanak védelmet.” – Bernolák Nándornak a törvénytervezet előadójának felszólalása a Nemzetgyűlésben. – Nemzetgyűlési Napló, 1920. VIII. kötet 159. ülése, 1921. március 4. 379.

13 Erdősy Emil – Földvári József: *A magyar büntetőjog különös része*, Pécsi nyomda Rt., 1994., 40.

14 Angyal Pál: *Felsőszétsérség, királysértés, hűtlenség, lázadás, hatóságok büntetőjogi védelme*. Budapest, 1930, 6.

A polgári korszak egyik legnagyobb kodifikációs eredménye a Büntetőtörvénykönyv (1878. évi V. tc.) az állam védelmének is hosszú évtizedekre megadta kereteit. A megszokottá váló és alkalmazott tényállások az általunk tárgyalt időszakra már támpontot igen, de teljes jogi biztonságot és fogalmi tisztánlátást már nem tudtak biztosítani. A következőkben tekintsük át a fontosabb, elsősorban az államfőt védő rendelkezéseket.

A Btk. a *felségsértés* címszó alatt (I. fejezet) foglalta össze azokat a cselekményeket, amelyek az uralkodót közvetlenül védik testi épségében, személyes szabadságában és ezzel együtt az uralom törvényes gyakorlásában. A törvényhozó ide sorolta, ebben a fejezetben kívánta megvédeni az állam (Magyar Királyság és az Osztrák-Magyar Monarchia is) állami és területi felségjogait is (127.§).

A Különös rész II. fejezetében a törvényalkotó három különböző, összetartozónak vélt tényállást: a *király bántalmazását*, *megsértését* és a *királyi ház tagjainak bántalmazását* foglalta egybe. A tárgyuknál fogva összekapcsolódó cselekmények meghatározásával az előterjesztő arra vállalkozott, hogy a király, illetve családja sérelmére elkövetett olyan cselekedeteket szankcionáljon, amelyeket dogmatikailag el kívánt választani a szorosan vett felségsértési tényállásoktól. Csemegi Károly a Képviselőházi vitában örömmel nyugtázta, hogy sikerült véget vetni annak az állapotnak, amikor nem lehetett tudni, hogy hol húzódik az állam felségének és a király személye közti határ.

A *király személye elleni sértő kifejezések* esetében a kiindulási alapot a király sérthetlensége mint uralkodói személyes felségjog képezte, konkrét hivatkozási jogalapként pedig a szent és sérthetelen minőséget fundamentális alaptételként rögzítő 1848. évi III. törvénycikk<sup>15</sup> szövege szolgált. A „Felség” személyét, mint az állami felséget és egységet képviselő személyt ért támadások tartoznak ide, amelyek az uralkodói állást nem (ezért nem érik el a felségsértés szintjét), de a királyi méltóságot sértik, ezért súlyos büntetéssel fenytendők.

A *király bántalmazásának* bünteténél a cél a felségsértő, vagyis a királyt uralkodói állásában, állami funkcióiban, királyi jogaiban támadó cselekedetek, és a sérthetetlennek tekintett királyt mint a fejedelmi méltósággal elválaszthatatlan kapcsolatban álló személyt sértő deliktumok közötti pontos különbségtétel volt: a törvényi indokolás visszautal a felségsértés szorosan királyt érintő szakaszára, amikor azt mondja, hogy azok a deliktumok tartoznak ide, amelyek *nem* intéződnek a király élete, testi épsége vagy szabadsága ellen. Ez esetekben az állam csak közvetve sérül, de az állami funkciókban zavar nem áll be, fennakadás nem veszélyezteti a társadalmat.

---

15 „1. § Ő Felségének a királynak személye szent és sérthetetlen.” – 1848. évi III. törvénycikk független magyar felelős ministerium alakításáról – CJH.

A király megsértése esetében az uralkodó iránti kötelező tisztelet megsértése képezi a leírt tényállást, amelynek kiteljesedéséhez nem szükséges sem nyilvánosság, sem az, hogy a tett elérje a rágalmazás vagy a becsületsértés szintjét. A törvényjavaslat vitájában az Igazságügyi Bizottság nem is elégedett meg a Javaslat leegyszerűsített szövegezésével, ezért kettéválasztotta a tényállást:<sup>16</sup> 1) a király megsértésének alapesetét enyhébb büntetéssel (két év fogház és hivatalvesztés) javasolta büntetni; 2) továbbá egy súlyosabb beszámítású, *három évig terjedhető államfogházzal és hivatalvesztéssel* járó minősített esetet, amelyben a sértést irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által követi el valaki.<sup>17</sup>

Nem szabad azt sem elfelednünk, hogy a királlysértés alapesete szóval és tettel is, rendkívül sokféle magatartással megvalósítható vétségi alakzat. A rágalmazás, gyalázás, gúnyolódás, jelképes lealacsonyítás jelekkel, szimbolikus cselekményekkel, szándékos tiszteletlen viselkedéssel tartozik ide, de több a kommentár az uralkodó testi bántalmazással való fenyegetését is ide sorolja.<sup>18</sup> Az uralkodó testi épségében való fenyegetettsége esetében azonban a királlysértés alapesetei már erősen közelítenek a király tetteleges bántalmazásának, szélsőséges esetben a felségsértésnek büntettségéhez, azt pedig még véletlenül sem engedhette a jogalkotó, hogy ezek a sajtó útján elkövetett bűnökkel keveredjenek.

A királyi ház tagja bántalmazásának büntette esetében a korábban meghatározott védelmet egy speciális személyi körre, a királyi család tagjaira is ki kívánta terjeszteni. A miniszteri indokolás nem adott támpontot, így a törvény hatálybalépése után keletkezett kommentárok szövegére kell támaszkodnunk. Schnierer a királyi család tagjai közé az egyenjogú házasságban törvényesen született osztrák főhercegeket, azok feleségeit és az ilyen származású főhercegnőket sorolta, amíg a monarchia államkötelékében maradnak.<sup>19</sup>

A védelmet az örökös monarchia intézménye biztosítja számukra, a dinasztia tagjai „különös kiváló” egységet képeznek, ez közjogilag is különleges státuszt biztosít a számukra, amelyet a Btk. javaslat is elismer – írja Fayer.<sup>20</sup>

16 140. § A ki a király ellen sértést követ el: vétség miatt két évig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő. A ki azonban a sértést irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által követi el: vétség miatt három évig terjedhető államfogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő. - 1878: V. tc. A magyar büntetőtörvénykönyvről, Magyar Törvénytar, 1896., 123.

17 „A király elleni sértés, ha az irat nyomtatvány vagy képes ábrázolat terjesztése vagy kiállítása által követetik el, súlyosabb beszámítású, mintha az élő szóval történik, és azért a bizottság azt súlyosabb fenyték alá vette, és mert sajtó útján követetik el, államfogházzal, mely három évig terjedhet és hivatalvesztéssel büntetendőnek mondotta ki.” – Bizottsági jelentés – MNL OL K 2 4255/1877.

18 Schnierer Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. tc.) magyarázata*. Budapest, 1885, Franklin-társulat, 259.; Kautz Gusztáv: *A Magyar büntetőjog tankönyve – különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*. Budapest, 1881, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 448.

19 Schnierer Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény*, 260.

20 Fayer László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. II. Budapest, 1905, Franklin-Társulat, 17.

## A kormányzósértés vétsége

Az állami főhatalom gyakorlását ideiglenesen szabályozó törvénycikk megalkotásakor, a Nemzetgyűlés az uralkodó teljes felelőtlenségének intézményét nem terjesztette ki a kormányzóra.<sup>21</sup> Viszont nem feledkeztek meg az államfői hatalom újrafogalmazása mellett („A főhatalom rendezését elsősorban az a körülmény tette szükségessé, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918. évi november hó 13. napja óta szünetel.” – mondja az indoklás) a poszt kiemelt-fokozott védelméről, amit annak alkotmányjogi helyzetével magyaráztak. A 14 §. szerint „a kormányzó személye sérthetetlen és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király”. Aki tehát a kormányzó ellen sértést követett el, vagy tényeit sértő módon bírálta, a Btk.-t 1913-ban módosító király megsértéséről szóló törvény (1913. évi XXXIV. tc. 2. §) rendelkezéseinek alkalmazásával két évig, ha pedig a sértést sajtó útján vagy nyilvánosan szóval követte el, három évig terjedhető fogházbüntetéssel volt vétségi miatt büntetendő. Felelnie – a korábbi esküdtbíróóságok helyett – a királyi ítélőtáblák székhelyén működő törvényszékeken kellett.<sup>22</sup>

### A királytól a kormányzóig

– A királyi ház tagjának megsértésétől a kormányzósértési ügyekig  
a Győri Ítélőtábla gyakorlatában

A Győri Ítélőtábla gyakorlatában nagy számú, politikai karakterű ügyben lefolytatott eljárást láthatunk.<sup>23</sup> Évente több büntetőügy is rendszeresen előfordult, amely kormányzósértés miatt a Győri Törvényszéken mint a tábla székhelyén működő királyi törvényszéken indult. Az ügyeket tanulmányozva megfigyelhető, hogy politizáló és fecsegő, leginkább hétköznapi emberek által, ittas vagy felindult állapotban elkövetett csekély súlyú, a büntetési tételhez képest enyhe ítéletekkel, vagy felmentéssel záruló vétségekről van szó. Ezekben a korszak polgárokat foglalkoztató politikai kérdései, félelmei, közhelyei és pletykái is visszaköszönnek.

21 „Igaz ugyan, hogy a királynak említett lemondó nyilatkozata a magyar minisztérium ellenjegyzése és a magyar országgyűlés hozzájárulása nélkül tulajdonképpen nem bír alkotmányos érvénnyel; igaz továbbá, hogy a képviselőház feloszlására vonatkozó önkényes határozat szintén törvénytelennek tekintendő: mégis az állami főhatalmak gyakorlása az említett tények következtében tényleg megszakadt, és alkotmányunknak, minthogy a nádori állás betöltését az 1867:VII. tc. felfüggesztette, nem volt olyan szerve, mely az államfő működésének megszűnéséből előállott hézagot betölthette és az államéletet az alkotmányosság terére visszavezethette volna.” – 1920. évi I. törvénycikk indoklása – CJH.

22 Budapesten a budapesti királyi büntetőtörvényszék hatáskörébe tartozott.

23 Néhány példa a főbb ügycsoportokra: 1) a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése elleni büntettek és vétségek (pl. Komáromi Törvényszék 1943.; Zalaegerszegi Törvényszék 63/7/1944); 2) kormányzósértési ügyek (pl. 339/1944); 3) a kormányzó-helyettes megsértésének vétsége (pl. 1745/1943); 4) hadkötelezettség kijátszásának büntette; 5) valótlán hírközlés vétsége (pl. 282/1944; 1668/1943); 6) tiltott határátlépési ügyek.



A bíróság számára ezeknek a bizonyítása jelentett nehézséget, hiszen szinte csak a tanúk vallomására hagyatkozhatott, amely a nagy nyilvánosság előtt zajló eseteknél járható út volt, máskor azonban fokozott körültekintést és óvatosságot igényelt, az eltérő szóbeli-szóhasználati és értelmezési lehetőségek mérlegelését is jelentette a tanúk minőségének vizsgálatán túlmenően.

Ebben a fejezetben a komolyabb jogértelmezési kérdéseket is felvető, gyakran a Kúriát is megjárt ügyekből válogatok.

Az 1919-es esztendő januárjában kezdődött Kuffler Vilmos sok elemében rendhagyó hét hónapnyi börtönbüntetést érő ügye,<sup>24</sup> amelyben a vádat a kúriai eljárásban Finkey Ferenc koronaügyész-helyettes képviselte. A vádlott terhére több tényállást is felrótak, ezek közül kiemelném, hogy Győr vármegye törvényhatósági bizottságának ülésén József főhercegről<sup>25</sup> azt mondta: „*Habsburg József aljas gazember, ki katonáit szintén gépfegyverrel hajtotta előre*”. Kufflernek, a megyei bizottság tagjának védekezését, miszerint kötelessége volt a tárgyalt katonai kérdéstről véleményt nyilvánítani, a Kúria elutasította, hiszen a lázítást és izgatást a hadsereg és az úri osztály ellen, vagyis a társadalmi rendet veszélyeztető törvénysértést ebben a formában és helyen sem követhetett volna el.

Visszatérve József főherceg személyére az ítélet megállapította, hogy a Népköztársaság néphatározata, amellyel Magyarországot független és önálló népköztársaságnak nyilvánította, egy alakilag és tartalmában is érvénytelen forradalmi intézkedés (az 1920. évi I. tc. formálisan is hatályon kívül helyezte), így az a főherceg Pragmatica Sanctión és a szentesített törvényeken alapuló közjogi helyzetén nem változtatott, így ő a cselekmény elkövetésekor változatlanul a királyi ház tagja volt. Bár már nem sokáig volt az, mert az 1921. évi XLVII. törvény<sup>26</sup> értelmében IV. Károly uralkodói jogai, a Pragmatica Sanctio és az Ausztriai Ház trónörökösödésére vonatkozó szabályok megszűntek, a királyválasztás joga pedig a magyar nemzetre visszaszállt.

A fordulatos indokolás ezen a ponton azonban jelzi, a Btk. 141. §-a<sup>27</sup> továbbra is hatályban maradt, és Magyarország államformája sem változott. Így a vádlott cselekményének megítéléséhez szükséges minden tényállási elem fellelhető, azt

24 Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára. (továbbiakban: MNL GyMSM GyL) B.I.1888/34. szám/1923.

25 Habsburg-Lotaringiai József Ágost (1872-1962) osztrák főherceg, 1918-ban királyi helytartó-kormányzó (homo regius), az MTA elnöke. – Bölöny József: Főhercegek király nélkül. *História*, 7 (1985) 3. sz. 13.

26 1921. évi XLVII. törvénycikk IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogainak és a Habsburg Ház trónörökösödésének megszüntetéséről 1. § IV. Károly király uralkodói jogai megszűntek.

2. § Az 1723. évi I. és II. törvénycikkben foglalt pragmatica sanctio és minden egyéb jogszabály, amely az Ausztriai Ház (Domus Austriaca) trónörökösödési jogát megállapította vagy szabályozta, hatályát veszítette és ezzel a királyválasztás előjoga a nemzetre visszaszállt. (1921. november 6.) – CJH.

27 „A ki a királyi ház valamelyik tagja ellen sértést követ el: vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal, ha pedig a sértést irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által követi el: két évig terjedhető államfogházzal büntendő.” – CJH.



mégis mérlegelni kell, hogy az ítélethozatalt megelőzően beállt közjogi változások nem indokolják-e a vádlott javára való döntést. A Kúria nemleges választ adott: érdemben nem történt olyan büntetőtvényszerű változás, amelyre hivatkozni lehetne, a fokozott büntetőjogi védelem pedig akkor még megillette a herceget, amikor a sértés történt. 1923 októberében megszületett ítélete mind a törvényszék, mind az ítélőtábla felmentő döntését felülbírálta, a vádlottat bűnösnek találta.<sup>28</sup>

Farkas Lajos vádlott ellen azért indult eljárás 1935-ben, mert politizálás közben, amelyben arról esett szó, hogy ha a nyilasok győznek, a kormányzót meg fogják koronázni, a vádlott azt a kijelentést tette: „ez kizárt dolog, mert a kormányzó református s így őt a szent koronával nem lehet megkoronázni, hanem legfeljebb azzal, amit Vácziné csináltat.” Az ítélőtábla a törvényszék kormányzósértést megállapító ítéletét (1913:XXXIV. tc 2.§; 1920:I. tc. 14.§) – amelyben a lekicsinylő és gúnyos kijelentés miatt két heti fogházra ítélte Farkast – tényállási részeiben helybenhagyta, a büntetést azonban egy hónapra emelte.<sup>29</sup>

A maga nemében különleges az a felmentéssel végződött 1943-as ügy, ahol Kollányi István vádlott a tanúk elmondása szerint Horthy István kormányzó-helyettes 1942-es repülőbalesetével kapcsolatban tett sértő kijelentést, adott helyteleníthető (de a közvélekedésben azóta is fel-feltűnő) véleményének hangot. Ivócimboráival a részegségről beszélgetve erősen ittas állapotban azt mondta, hogy „*ugy hallottam, hogy a kormányzó-helyettes részegen ült bele a repülőgépbe és azért zuhant le*”. Az ügy érdekessége, hogy ezzel nem magát Horthy kormányzót, hanem az 1942-ben kormányzó-helyettesnek kinevezett fiát sértette meg. Kijelentése annak „működési idejére és tényére vonatkozott”, akit az 1942. évi II. törvény értelmében már ugyanaz a büntetőjogi védelem illetett meg, mint a kormányzót.<sup>30</sup> További említésre érdemes körülmény, hogy az ügy a védő által előterjesztett semmisségi panasz következtében a Győri Ítélőtáblától a Kúriáig

28 Az ügy utóéletéhez: »József főherceg megbocsátott egy földbirtokosnak« című cikkünkre vonatkozóan ma Kuffler Vilmos nagybérlő a következőket írja nekünk: »A népköztársaság idejében 1919 január elején mint vármegyei törvényhatósági bizottsági tag egy beszédet mondtam a megyegyűlésen, amely beszédemet három évvel később inkriminálta a győri kir. ügyész, de a győri kir. törvényszék a kibocsátott amnesztia-rendelet alapján a vád és következményei alól felmentett. Az ügyészség azonban megfellebbezte az ítéletet, amelyet a győri tábla meg is változtatott és három havi fogházra ítelt azon az alapon, hogy a megyegyűlésen elmondott politikai beszéd nem „tömegmozgalom” keretében elkövetett büntetett, amnesztia pedig csak azon politikai bűnösnek jár, ki a „tömegmozgalom” keretén, vagy azzal kapcsolatosan bűnözik. A főügyész keveselte a három hónapot, semmisségi panasszal élt a Kúriához, amely a tábla álláspontját enyhének találta és a büntetést hét havi börtönrre emelte föl. Valótlan, hogy én az ügy jogerős bírói befejezését nem vártam be, mivel két héttel a kúriai ítélet után röpültem Bécsbe.« - Pesti Napló, 1924. szeptember 5., 5.

29 MNL GyMSM GyL Győri Királyi Ítélőtábla iratai, VII/16. doboz, I.29/9.szám/1936. – A büntetés súlyosbítását az Ítélőtábla a vádlott többszörösen büntetett előéletével is indokolta.

30 1942. évi II. törvénycikk a kormányzóhelyettesről - IV. A kormányzóhelyettes címe, büntetőjogi védelme és sérthetlensége 10. § A kormányzóhelyestest - tekintet nélkül arra, hogy a kormányzói hatalmat gyakorolja-e vagy nem - ugyanaz a büntetőjogi védelem illeti meg, mint a kormányzót. Személye ellen a kormányzót helyettesítő működésének ideje alatt (7. §) csak az országgnyűlés, egyébként pedig a kormányzó felhatalmazásával lehet bírói vagy más eljárást indítani. – CJH.

jutott,<sup>31</sup> ahol a büntetést végül 1944 szeptemberében 2 havi fogházban állapították meg.

Deák István 1943-ban indult bűnperében<sup>32</sup> már a háborús feszültség is érzékelhető abból az esetből, ahol a kövér testalkatú vádlottat vendéglői iszogatás közben barátja azzal ugratja, a katonaságnál majd „megfektetik”. Deák a nyilvánosság előtt azt válaszolta: „*vele egy szakramentumos tizedes, de még a vén gazember Horthy sem tudna így kibaszni*”, amikor figyelmeztették tettére, még hozzátette: „*szarom a pofájára*”. Az ítéletábra a vádlott bűnösségével és a cselekmény tárgyi súlyával az egyhavi fogházbüntetést arányosnak ítélte és helybenhagyta. A főállamügyész semmisségi panaszt nyújtott be, a büntetés súlyosbítását kérte arra hivatkozva, hogy a bíróság a büntetés megállapításánál tévesen alkalmazta annak kiszabására vonatkozó rendelkezéseket. Ezt a panaszt azonban csak a világháborút követően, 1946 szeptemberében bírálta el a Kúria.<sup>33</sup> A már a Magyar Köztársaság nevében hozott ítéletével megsemmisítette a tábla döntését: megállapította, hogy a kormányzósértés már nem bűncselekmény (1946. évi I. tv. értelmében<sup>34</sup>), így ennek hiányában felmentette Deákot.

Hasonlóan jól kiérezhető a háború közelsége és a zsidótörvények közvetlen hatása, abban az 1943-as ügyben, amelyben Pullmann Rezső könyvvizsgálót vádolták meg kormányzósértéssel.<sup>35</sup> Pullmann azt a feladatot kapta főnökétől, hogy egy győri cégnél tartson vizsgálatot. Az ellenőrzés oka az volt, hogy a cég több elbocsátott alkalmazottjának panasza alapján a vállalatot a zsidótörvények kijátszásával vádolták meg. A vizsgálódás közben a cég személyzeti főnöke, és később aztán a vezérigazgatója is utalt rá, hogy az egyik igazgató (Urbán Pál) a kormányzó feleségével, „a Főméltóságú Asszonnyal rokonságban van”. Utóbbi beszélgetés során a vádlott erre megjegyezte: „Szóval Wodiáner rokonság”, amit a vezérigazgató, együtt az egyik kimutatásban szerepeltetett Urbán Pál neve mellé megkülönböztető módon „nemzsidó”-kénti megjelöléssel együtt elutasított (a többi alkalmazottnál „keresztény” bejegyzés került felvezetésre). A törvényszék hangsúlyozottan rögzítette ítéletének indokolásában, hogy „a Wodiáner család zsidó származású”, a vádlott pedig tudatosan és sértő jelleggel tette meg a kijelentését.

Az indokolás itt vesz megdöbbentő fordulatot, amikor a korabeli zsidótörvényekre utalással<sup>36</sup> a bíróság, a „rosszhiszemű és valótlan” kijelentést, amely a

---

31 MNL GyMSM GyL – B.I.2931/12. szám/1944.

32 MNL GyMSM GyL – B.I.339/6. szám/1946.

33 MNL GyMSM GyL – B.I.1848/14. szám/1946.

34 1946. évi I. tv. 19.§ - CJH.

35 GyMSM GyL – B 2027/1943-3.sz.

36 Az 1938. évi XV. törvénycikk a társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról, és az 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. - CJH.

kormányzó családjának zsidó vérségi kapcsolataira utal, úgy ítélte meg, mint amelyek alkalmasak a sértő magatartás elkövetésére, mivel az „I-II. zsidótörvények rendelkezéseiből kivehetően, nem kívánatos zsidó származásra utalás”-t jelentenek. Ez a rokoni kapcsolatban állókra, így a kormányzó személyére is kihat, ezért pénzbüntetést szabott ki.<sup>37</sup>

A Győri Ítéltábla visszafogott hangvétellű döntésével<sup>38</sup> a vádlottat felmentette, az elsőfokú bíróság ténymegállapítását a Wodiáner család származásáról mellőzte, mert az erre vonatkozó tanúvallomást nem tartotta megalapozottnak. A vádlott megjegyzését pedig szűkebb értelemben csak Urbán Pál személyének vonatkozásában fogadta el, így a kormányzósértést a cselekmény nem merítette ki.

## Összegzés

Az első világháború lezárása és társadalmi változásai a korábbiaknál szabadabb és öntudatosabb polgár ethoszát, a régi intézményeket akár létében is felülvizsgáló, azok eltörlését is felvállaló társadalmak reformelképzeléseit hozták el, amelyek az állami intézmények alapjait védendő értékeket folyamatos felülvizsgálat alá vonták. Akkor, amikor a régi és helyesnek tartott szabályok rendszerébe vetett hit megingott, és ez magát az európai és a hazai jogászságot is új feladatok elé állította, a formák tudományának, a régi intézmények megtartása mellett kellett az önmagukat túlélő jogszabályi kereteket tartalmában megújítani. A monarchia intézményrendszere, összetartozása és együttműködése, valamint a kiegészítő törvények hézagait kitöltő és sokszor észrevétlenül elfedő, lassan formálódó napi gyakorlat hirtelen újra éles villanófénybe került. Kiderült a büntetőjog szerepét visszafogottan meghatározó, a létező viszonyokat óvó és fenntartó, nem pedig újabb közjogi viszonyokat megalkotó törvényekről, hogy a zavaros és átmeneti időszakokban nem voltak fenntarthatók. A két világháború közötti monarchikus jogfolytonosságra alapított és helyreállítottnak tekintett korábbi állapotok nem tudták felmutatni azt a szilárd jogállamiságra törekvő értékrendet és színvonalat, mint amelyben egykori eredőjüket keresték.

---

37 A vádlott fellebbezését a törvényszék elfogadta és az ítéltáblához felterjesztette (a kir. ügyész a tárgyaláson visszavonta).

38 GyMSM GyL – B.I.724/9. szám/1944.